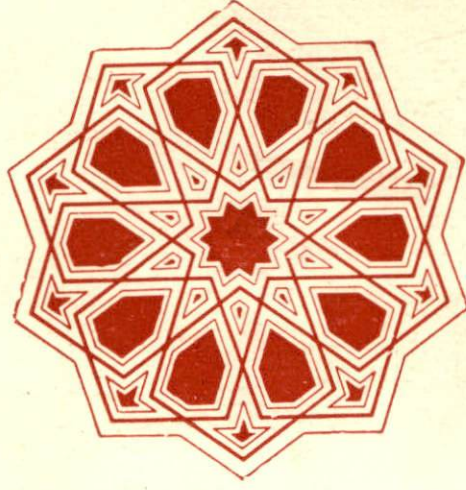

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

III-IV

1954

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA

1 9 5 4

Yıl: 1954

Cilt : 3, Sayı: III-IV

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

III-IV

1954

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA

1 9 5 4

İ Ç İ N D E K İ L E R

BALTACIOĞLU, İSMAYIL HAKKI : <i>Allah</i>	1
SCHIMMEL, PROF. DR. ANNEMARIE : <i>Sema'-ı Semavi</i>	19
SCHIMMEL, PROF. DR. ANNEMARIE : <i>Garbın Mevlâna Görüşü</i>	27
YURDAYDIN, DR. HÜSEYİN GAZİ : <i>İslâm Resminin Menşeleri ve Başlangıçları</i>	31
ORAL, M. ZEKİ : <i>Ahi Ahmet Nahçıvani Vakfiyesi</i>	57
SCHIMMEL, PROF. DR. ANNEMARIE : <i>Din'de Sembolün Fonksiyonu Nedir?</i>	67
DOĞAN, LÜTFİ - YAŞAR KUTLUAY (çev.): <i>Hasan Basri'nin Kader Hakkında Halife Abdülmelik b. Mervan'a mektubu</i>	75
POLIAK, A. N. (çev. BAHRIYE ÜÇÖK) : <i>Samî Doğunun Araplaştırılması</i>	85

BİBLİYOGRAFYA :

KÖYMEN, DOÇ. DR. MEHMET ALTAY : <i>Gök Türk Kağanlığı adlı bir yazı münasebetile bazı mülâhazalar</i>	103
SCHIMMEL, PROF. DR. ANNEMARIE : <i>Numen. International Review for the History of Religions</i>	119
ALFRED BERHOLET : <i>Wörterbuch der Religionen</i> (Prof. Dr. Annemarie Schimmel). 122	
TAHSİN ÖZ : <i>Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet II.ye ait eserler</i> (Dr. Bahadeddin Ögel).....	123

Selçuklu devri vesikaları :

AHİ AHMET NAHCİVANİ VAKFIYESİ

M. ZEKİ ORAL

Müzeler Umum Müdürlüğü Arşiv Şefi

Bu vakfiyeyi 1932 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesi Fidi köyündeki mütevelliler elinde görmüş ve kopya etmişim. Oradan Tokat Müzesine getirilmiş ve 245 numaraya kayıtlanmış idi. Müzeler Umum Müdürlüğünün 30/5/940 tarih ve 4017/979 sayılı yazıları ile Tokat'tan istenmiş olan bu vakfiye 8/7/940 tarihinde Etnografya Müzesine verilmiş, müzenin 11842/245 numarasına kayıtlanmış olduğunu bilâhare öğrenmiş bulunuyorum. Şimdi orada muhafaza edilmektedir. Vakfiyenin kağıdı zamanla sarımtırak esmer bir renk almıştır. 0,94x0,19 m. ebadındadır. Selçuk Neshi ve siyah mürekkeple yazılmış 46 satırdır. Baş tarafındaki tevkîğ yazısı tamamen, birinci satır kısmen siliktir. Vakfiyenin sol kenarı boydanboya yıpranmış ise de, yazılar silinmemiştir.

Fırsat buldukça vakfiyenin metnini tesbit etmeğe, köydeki müteveli evlâtları ile muhabere etmek, 1953 yılı Ağustos ayında mahalline gitmek suretiyle, vakfiyede geçen köy ve yer adlarını ve diğer bilgileri derlemeğe çalıştım. Burada vakfiyenin mümkün olduğu kadar doğru olarak metnini ve bir de tercümesini vermekle beraber vakfedilen köy hudutları ve coğrafî isimlerle vâkıfa ve vakıflarına ait diğer araştırmaları yazacağız.

Vakfiyeden anlaşıldığına göre Doğan Şah oğlu Şems üd-din Ahi Ahmed, Niksar'a bağlı Fidi köyünün yarısını Fidi köyündeki zaviyesine, diğer yarısını da Niksar'da yaptırdığı zaviyeye vakfetmiş, köy hasılatının üçe taksim edilmesini, üçte ikisinin yukarıda yazılı iki zaviyeye, geri kalan üçte birisinin de Mütevelliyeye bırakılmasını şart koymuştur. Mütevelliliği sağlığında kendisi almış, öldükten sonra evlâtlarına kalmasını vasiyet eylemiştir.

Vakfiye Selçuk devrindeki görüş ve kanaatları ifade etmesi, vâkıf ve şahit olarak muhtelif adamların isimlerini bildirmesi, mezzii de olsa kaza ve köy adlarını ihtiva etmesi gibi türlü bakımlardan önemlidir (Res. 1).

Vakfiyenin metni :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- 1 — هذا الكتاب ذكر الوقف وحبس وتصديق به ملك المال الحلال (؟)
- 2 — سلطان العارفين ملاذ المحققين جامع المحاسن
- 3 — والحامد بانى الخيرات صاحب الفتوة والمروة شمس الدين
- 4 — اخى احمد بن طغنشاه المعروف بالنحجوان ادام الله اقباله

- 5 — وايد جلاله اتبغاءً لمرضات الله تعالى وطلباً لثوابه
- 6 — وهرباً من اليم عذابه وويل عقابه وتمسكاً بما نص في
- 7 — محكم كتابه ومفهوم خطابه من له ضعيف للتواب في الماب
- 8 — ووعده الاجر الكريم اذ قال عزاسمه [ان المصدقين
- 9 — والمصدقات واقرضوا الله قرضاً حسناً يضاعف
- 10 — لهم ولهم اجر كريم(*)] وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
- 11 — اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلث صدقةٍ جاريةٍ .
- 12 — وعلم ينتفع به وولد صالح يدعوا له بالخير فوقف عن نيته خالصة
- 13 — ورغبته المبرات صادقه وتصدق جميع القرية
- 14 — المدعوته فيدى من اعمال مدينه نكيسار حيت عن البوار
- 15 — والانكسار حدودها ينتهى الى فناربه دوسارى
- 16 — والى دكمه طاش والى بئر ميدان والى قرجه قيا والى
- 17 — قوشاقلى طاش والى چات قرا والى حاجپازار كبير
- 18 — والى حاجپازار صغير والى قرية پيسارى بعامة حدودها
- 19 — وحقوقها ونوابعها ولواحقها داخلاً وخارجاً من القليل
- 20 — والكثير نصفها على المصالح الزاوية المنسوبة اليه المبنية
- 21 — فى قرية فيدى الموقوفة المذكوره ونصفها على الزاويه
- 22 — المنسوبة اليه المبنية فى محفوظه نكيسار وجعل على
- 23 — الموقوفة المذكوره اثلاثاً ثلاثاً للزاوية المبنية فى قرية فيدى
- 24 — وثلثاً للزاوية المبنية فى محفوظه نكيسار وثلثاً للمتولى
- 25 — وجعل التولية لنفسه مادام فى قيد الحياوة ثم لاولاده
- 26 — واولاد اولاده بطناً بعد بطنٍ ونسلاً بعد نسلٍ
- 27 — فاذا انقرضوا العياذ بالله يكون التولية لم يكون حاكماً
- 28 — فى مدينه نكيسار وقفاً صحيحاً شرعياً حسباً صريحاً
- 29 — مرعياً مؤبداً مخلداً بحيث لايباع ولايوهب ولا يرهن
- 30 — ولا يوجر اكثر من ثلث سنين ولا يستبدل ولا يتلف
- 31 — ولا يملك بوجه من الوجوه ومسبباً من الاسباب ولا يورث
- 32 — الى ان يرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين
- 33 — لايجل لاحدٍ ية من بالله واليوم الاخر من سلطان

(*) Hadit suresi, Âyet 18.

- 34- وقاضی و حاکم و والی آو فقیه او متولی ان سعی
 35- فی ابطال هذه الوقیة و تبدیلیها و یقصد فی نسخها
 36- و تحویلها بتأویل فاسد و اباطیل مزخرفه و مموه
 37- فن یفعل ذلك او صمم العرف علیه فالله حسبه و مخازیه
 38- و علی سوء صنعه محاربه « یوم لا ینفع مال ولا بنون
 39- الا من اتى الله بقلب سلیم (*) » و یوم یوجد الظالم
 40- بالقلیل و الكثير فن بدله بعدما سمعه فانما اثمه
 41- علی الذین یدلونہ ان الله سمیع علیم (**) و علیه لعنة الله
 42- و ملائکة و الناس اجمعین و قد حکم و قضی
 43- بصحة الوقیة حاکم و حکام المسلمین نافذ الحکم
 44- منوال شرعی و اشهد علی حکمه من حضر مجلس حکمه
 45- من العدول و الثقات و جرى ذلك فی اواسط شوال
 46- سنه تسعین و ستایه

یشهد ثبوتاً
 احمد بن علی و حرر الخطی
 شہد علی ثبوتہ
 حسین بن ہمام
 یشہد بہ
 محمد بن احمد
 المحتسب
 و کتب بخطہ

شہد بما فیہ
 محمد بن محمود الحافظ
 شہد علی ثبوتہ
 احمد بن یوسف
 شہد بما فیہ
 یوسف بن حسین
 شہد بما فیہ بمضمونہ
 ابوالفضل بن عمر القزوی
 شہد بذلک

شیخ حسن بن علی
 السیواس

(*) Şuara suresi, âyet 89-90.

(**) Bakara suresi, âyet 181.

Vakfiyenin mealen tercümesi :

Âriflerin sultanı, muhakkıkların sığınağı, iyilikler ve iyi huylar, mürüvvet ve fütüvvet sahibi, hayırlı işler yapan ve Nahcivanî* diye anılan Doğanşah oğlu Şems üd-din Ahi Ahmet —Allah ikbalini ve celâlini sürekli kılsın— Hakkın rızasına uyup sevabını istiyerek ve korkunç azabından ve itabından korkarak ve muhkem olan Kuran-ı Kerimin emirlerine gönül bağhyarak gelecek kaza ve belâya karşı zayıf olduğu ve hakkın ecir vaatlerine güvendiği için helâl olan mal ve mülkünü sadaka ve hapsedti. Bu kitap yani vakfiye o vakıflar hakkındadır. Adı yüce olan Ulu Tanrı buyurdu ki “erkekten ve kadından sadaka ve Allah için karzı hasen olarak ödünç para verenlere Allah onu kat kat eder ve ayrıca onlara güzel mükâfat vardır”¹. Selâm ve dua üzerine olsun, Allahın resulü şöyle buyurmuştur. İnsan ölünce işleri durur, amel defteri kapanır. Fakat şu üç işin sevabı kesilmez. Bunlar sadaka-i cariyeye yani vakıflar, istifade edilen ilimler yani yazılan veya vakfedilen kitaplar ile kendisini hayırla anmaya vesile olan sâlih evlâttır. Bu itibarla adı geçen zat iyi niyet ve hayra râğbet ederek Niksar—Allah Kazasından esirgesin—şehrine bağlı Fidi köyünün tamamını vakıf ve sadaka etti. O köyün hudutları Bisari köyünden başlar. Haç Pazar-ı sagir, Haç pazar-ı kebir, Çat kara, Kuşaklı taş, Karacakaya, Meydan kuyusu, Dikme taş, Dosari kalası ile Fenariyede nihayet bulur. O köy sınırları, hakları, ekleri ve bölükleri içten dıştan, azdan çoktan nesi varsa vakfedilmiş ve tamamının yarısı adı geçen Fidi köyünde, diğer yarısı da Niksar’da bulunan zaviyelere verilmiştir. Vakfedilen Fidi köyünün hasılatını vâkıf üçe ayırmıştır. Üçte biri Fidi köyünde, diğer üçte biri Niksar’daki zaviyeye, geri kalan üçte biri de Mütevelliyeye verilecektir. Hayatta kaldığı müddetçe kendisi, kendisi öldükten sonra nesilleri devam ettikçe evlâtları bu vakfın mütevellileri olacaklardır: Allah göstermesin evlâdından kimse kalmazsa tevliyet Niksar kadısına verilecektir. Köy bu esaslar dahilinde doğru, din esaslarına uygun, açık, devamlı, ebedî olarak vakfedilmiştir. Hiç bir sebep ve bahane ile satılamaz. Bağışlanamaz. Rehin edilemez. Üç seneden fazla icara verilemez. Mülk olamaz. Değiştirilemez. Telef edilemez. Dünya, varislerin hayırlısı olan Allaha kalıncaya kadar kimseye miras kalamaz.

Müteveli, Fakih, vâli, hâkim, kadı ve sultandan Allaha ve Ahret gününe iman eden bir kimse bu hükmü bozamaz. Her kim bu vakfiyenin iptaline ve değiştirilmesine çalışır ve yanlış fikir, kötü tevil ve sahtekârlıkla tahviline veya ortadan kaldırılmasına kasteder, geleneği bozarsa az ve çok ne varsa zâlimlerin de geldiği günde “mal ve evlâdın faydası olmıyan, ancak kalbi selim ile gelenin istifade ettiği günde”² Allah ona fena niyet ve hareketinin cezasını verir. Allah onu rezil etmeye kâfidir. “Vasiyeti işittikten sonra tebdil eden günahkâr olur. Bunun günahı tebdil edenedir. Allah işitici ve bilicidir³. Allahın ve meleklerin, bütün insanların lâneti onu bozanların üzerine olsun.

Müslüman hâkimlerinden hükmü geçen bir zat vakfiyenin sıhhatine şer’i esas-

* Nahçıvan, Mâvera-yı Kafkas eyâletinde ve Erivan’ın 137 kilometre doğu güneyinde kaza merkezi bir kasabadır. Çoğu Tatar, az bir kısmı Ermeni olmak üzere 5390 nüfusu vardır.

Debbağ haneleri, çanak çömlek, tuğla imalâthaneleri kaya tuzu, değirman taşı ve İranla ticaret muamelesi itibariyle önemlidir. Çok eski bir rivayete göre Nuh zamanından kalma bir şehirdir. Kamus ul-‘alâm, cilt 6, s. 21. Orta zamanda Nahçıvan’dan Anadolu’ya gelmiş başka zatlar da vardır. Anıt dergisi, sayı 10 s. 21. Amasya Tarihi, C. 2. s. 490

¹ Tercümeli Kur’anı Kerim, s. 509.

² Tercümeli Kur’anı Kerim s. 341.

³ Tercümeli Kur’anı Kerim s. 24.

lara göre hükmetti. Ve o mecliste bulunan sözüne inanılır kimseler de hükme şahadet ettiler. Bu vakfiye 690 yılı şevval ayının ortasında⁴ yazıldı.

Vakfiyenin sonunda onun doğruluğuna şahitlik eden Alioğlu Ahmed, İmam oğlu Hüseyin, muhtesip Ahmet oğlu Mehmet, Hafız Mahmut oğlu Murat, Yusuf oğlu Ahmet, Ahmet oğlu İsa oğlu Mehmet, Kazvinli Ömer oğlu Ebul-fazıl, İsmail oğlu Ali, Hüseyin oğlu Yusuf, Sivaslı Ali oğlu Şeyh Hasan'ın adları yazılıdır. Bu şahitler arasında Kazvinli Ömer oğlu Ebul-Fazıl'ın Anıt Dergisinin I. ci sayısında mezar taşı dolayısıyla hal tercümesi yazılan ve Oktay Kaan'ın Alâüd-din Keykubat'a elçi olarak gönderdiği Şems üd-din Ömer Kazvinî'nin oğlu olması ihtimali vardır.

Şimdi vakfiyede adı geçen Fidi köyü ile onun sınırlarını gösteren köy ve yer adlarına gelelim. Bunlar Mütevelli evlâtlarından emekli öğretmen Naim Erbağlı ile Fidi köyünden Mustafa Aslan'ın mektuplarına ve köyde hoca Azimet Yılmaz, köy imamı ve Nahcivanî'nin erkek evlâdından Ali Ardıç ve Muhtar Hakkı Demir'in ifadelerine göre yazılmıştır. Ayrıca istatistik Umum Müdürlüğü tarafından neşredilmiş, köyler nüfusu 1935 adlı kitapla da karşılaştırılmıştır.

Fidi köyü :

Bugün Erbaa'nın Bidevi nahiyesine bağlı ve 771 nüfusludur. Köyün Yeşilirmak vâdisine Şimali Anadolu dağlarına doğru şâhâne bir manzarası vardır. Eski Amasya-Niksar yolu da buradan geçerci ki, zaviyenin bu köye yapılmasındaki başlıca sebep bu olsa gerektir. Köyde Nahcivanî evlâtlarına ait bir zaviye türbe ve mezarlar varsa da bina itibarıyla kayda değer mimarî hususiyetleri yoktur. Vakfiyede adı geçen Fidi Zaviyesi binasından da eser kalmamıştır. Köyde yazmağa değer Ömer Paşa Camii vardır. Duvarları, minaresi kârgir, tavan kısmı ile son cemaat yeri ahşap bir eserdir. Namaz salonu 11.40×13.80 boyundadır. Dört cihete açılmış altta on büyük ve dört köşe, üstte müteaddit küçük tepe pençeresinden ışık alır (Res. 2). Camiinin ve yanındaki mahalle mektebinin duvarları bir sıra yontulmuş taş, bir sıra tuğla ile yapılmıştır. Tavanında kalemkârî tezyinat vardır. Caminin içine asılmış bir levhada (vesika 2.) deki yazılar vardır. Mihrap yanlarına konmuş iki bakır şamdanın kaide kısımlarına da şu vakfiye yazılmıştır (Vesika 3). Türkçesi "bu şamdan Fidi köyündeki Camii Şerife Ömer Paşa—iki cihanda muradı hasıl olsun— tarafından 1100 yılında vakfolundu" demektir.

Vesika : 3

قد وقف هذا الشمعدان عمر پاشا

يسر الله في الدارين مايشاء

لجامعه الشريف في قرية فدى

سنه مائه و الف

Fidi köyü camiindeki şamdanların
kitabeleri

Vesika : 2

مسجد شريف عمر پاشا

١٠٨٦

Fidi köyü camiindeki tarih levhası

2— Fenariye :

Bugün bir mevki adı olarak yaşamakta olup, Fidi'nin 4 Klm. doğusundadır.

⁴ Evasıt ayın 15 i olarak kabul edildiğine göre vakfiyenin milâdî tarihi 19 Aralık 1291 olur.

Halkın rivayetine göre o civardaki değirmenlerin korunması için bir de kale yapılmıştır. Köydeki Ömer Paşa Camii yapılırken inşaatında kullanılmak üzere bir çok gayri islâmî taşlar ile bir de üstüvani kitabe oradan getirilmiştir. Bu itibarla Fenariye ve kalesi bir ören yeridir. Tarihini Roma devrine kadar çıkarmak mümkündür.

3— *Dosarı köyü :*

Bu eski isim köyde Tosarı şeklinde söylenmektedir. Bugün Fidi köyünün Koca Pelit dibi denilen mevki ile etrafındaki arazileri ihtiva eder. İçinde köy harabesi vardır. Fidi'nin 4 Km. güneyindedir.

4— *Dikmetaş :*

Fidi, Karaağaç, Tosarı arasında ve Gölpara denilen mevkiin Karaağaç köyü tarafındaki sırt üzerinde bulunan sınır taşına dikme taş derler. Fidinin doğu güneyinde ve altı Km. uzağındadır.

5— *Bi'r-i meydan—meydan kuyusu :*

Bugün soğuk pınar başı denilen yerdir. Fidinin 6 Km. batı-güneyindedir.

6— *Karaçakaya :*

Değirmenli köyünün başında bir mevki adıdır. Fidi'nin 6 Km. güneyine düşer.

7— *Kuşaklı taş :*

Fidi'nin doğusunda ve 4 Km. uzağında bir mevki olup, bugün Aktaş derler.

8— *Çalkara :*

Erbaa'nın Bidevi nahiyesine bağlı 378 nüfuslu bir köydür. Bugün Çalkara denilmektedir. Fidi'ye 5 Km.dir.

9— *Haçpazar-ı Kebir :*

Çalkara köyü yanında bir harabedir. Mezarlıkları mevcuttur. Bu da Fidi'nin 5 Km. kuzeyinde düşer.

10— *Haçpazar-ı Sagir :*

Erbaa'nın Bidevi nahiyesine bağlı 421 nüfuslu bir köydür. Bugün Hacı pazar-ı Sagir derler. Fidi köyünün tam şimalinde ve 2 Km. uzağındadır.

11— *Pisari köyü :*

Öğretmen mütekaidi Naim Erbağı Pisari için Erbaa'nın bugünkü Değirmenli köyüdür diyor. Mustafa Aslan ise Pisari köyünün yerinde şimdi Hacı Yüzbaşılardan tarlaları olduğunu yazıyor. Köyde yapılan incelemelerden orasının Değirmenli köyü veya civarında bir mevki olması lâzım geldiği anlaşılıyor. Bu araştırmalar gösteriyor ki, Fidi köyünün 2-6 Km. etrafında bulunan bu köy ve mevki vakfiyeye yazılırken hudut gösterilmişlerdir. Kayda şayandır ki ekserisi —bazı farklarla— isimlerini muhafaza etmişlerdir.

Niksar zaviyesi :

Vakfiyede Niksar merkezinde de bir zaviye bulunduğu yazılıdır. Niksar'daki tarihî eserler arasında bu zaviyenin de bulunması ihtimali düşünülerek araştırmalar yaptık.

Niksar'ın Tekke bağı tarafında Karanlık tekke denilen bir eser vardır. Bu tekke bir türbe ile bir mescidi ihtiva etmektedir. Türbe bir tonozla kapatılmış, bir odadan ibarettir. Üstü ve duvarları yıkılmış, yalnız temel kısmı kalmıştır. İşte bu binaların yanında bir çukura yuvarlanmış kemer üstü taşında iki satırlık bir kitabe vardır⁵.

⁵ Kitabeyi beraber gördüğümüz Niksar Maarif Memuru Vekili Öğretmen Ramiz Beyden kitabenin emin bir yere kaldırılmasını rica ettim.

Kitabenin 1 ci satırı mürekkeple yazıldığı şekilde kalmış silinmiştir. 2 ci satırında şu yazılar vardır (vesika 4). Türkçesi: "Ahmet Nahcivanî 704 yılı Zilhicce (Nisan 1305) ayında öldü. Allah rahmet eylesin" anlamında olan bu kitabe vâkıfın ölüm tarihini göstermesi bakımından pek çok önemlidir. Bu tetkiklerle Niksar zaviyesinin yanında bir mescit ve bir de türbe bulunduğu ve bunlara Karanlık tekke denildiği neticesine varılmaktadır. Kitabelerde üstat İsmail Hakkı Uzunçarşılı Karanlık tekke-den bahseylemişse de Ahmet Nahcivanî ile olan alâkası yazılmamıştır⁶. Adı geçen kitapta 23.üncü resim bu binaları göstermektedir.

Vesika : 4

..... — 1
2 — احمد النجوانى رحمة الله تعالى توفى في ذى الحجة لسنة اربعة و سبعائة

Niksarda bulunan Ahmet Nahcivanî kitabesi.

Arşiv vesikalarına göre Nahcivanî vakıfları:

Köyde mütevelliler elinde hükümdarların, müteveli ve diğer istihkak sahiplerinin değişimleri, arada çıkan bazı ihtilâflar üzerine alınmış bir çok beratlar ve fermanlar vardır. İşte özetlerini aldığımız birkaç tanesi :

1— Sivas valisine Taşâbâd=Taşova kadısına yazılan 11 Şaban 1026 H. tarihli beratta Fidi ve Karaağaç⁷ köylerinin tamamen malikânesi evlâdiyet ve meşihati meşrutiyet üzere gelene ve gidene vakıf şartlarına göre yemek vermek olduğu ve müdahale icap etmezken vaki müdahalenin men'i yazılıdır.

2— Evahiri Zilhicce 1129 H. tarihli beratta ise Taşeli kazasına tabi Fidi nam kariyede medfun Ahi Nahcivanî nam sahibül hayrin evlâdiyet üzere mutasarrıf olduğu Fidi ve Karaağaç adındaki köylerin malikânesi 3 sehmi itibar olunup, bir sehmi evlâdından müteveli oğullarına vakıf ve şart olup, berat ile mutasarrıf olan Ahmet ve Hasan ortada iken Şeyh Mehmet ve Seyyit Ahmet'in bizler Zaviye Şeyhiyiz diye ve vakıf şartları hilâfına müdahale ettikleri hakkındadır.

3— Evahiri Zilhicce 1132 H. tarihli ferman "Ahi Nahcivanî zaviyesine ait bazı tarlaların Yörgüç Paşa vakfına ait zanniyle müdahale edildiğinden men'ine dairdir.

4— Evahiri Şaban 1156 H. tarihli beratta "Niksar'da vâkıf müteveffa Ahi Nahcivanî zaviyesi tevliyetine mutasarrıf Şeyh Osman Karaağaç köyü mahsulü hissesinden fazla almak istemesi dolayısıyla haksızlığının önlenmesi hakkındadır.

5— Sivas valisine ve Taşova kadısına yazılmış evahiri Safer 1161 H. tarihli fermanında ise Müteveli evlâdından en büyüğüne diğerlerinin müdahale ettikleri ve tetkik olunarak menedilmesi yazılıdır.

6— Cemaziülahir 1186 tarihli beratta, Taşelinde vâki Fidi ve Karaağaç köylerinin vakıf tevliyetine bazı kimselerin müdahale ettikleri, tahkik edilerek önlenmesi yazılmıştır.

7— 26 Cemazi ül-âhir 1186 H. tarihli beratta Fidi ve Karaağaç köylerinin vakıf malikânesi Ahi Nahcivanî zaviyesine ait olup, bu vakfın nısıf tevliyeti yevmî yarım akçe ile Seyyit Ali ve Seyyit Osman'da iken eshabı garazdan bazı kimselerin müdahale ettikleri yazılıdır.

⁶ S. 73.

⁷ Bu tarihten evvel vakıf arazi üzerinde Karaağaç köyü kurulduğu anlaşılıyor.

8— 29 Cemazi ül-evvel 1249 H. tarihli berat, bu taraflarda vukua gelmiş bir zelzenenin tarihini tesbit bakımından önemlidir. Zelzelede evlerin yıkılması üzerine bu vakfın mütevellilerinden Mehmet oğulları İbrahim, Fethullah ve Feyzullah'ın yeniden berat istedikleri hakkındadır.

9— 22 Şaban 1250 H. tarihli beratta, bu kimselerin yeniden berat talep etmeleri Erbaa kadısına yazılmıştır.⁸

Arşiv vesikalarında geçen ihtilâf ve müdahaleleri köyde dinlediğimiz şu enteresan vak'a ile tamamlayacağız.

Vaktiyle bu hudutlar içinde Kavacık ve İzan köyleri kurulmuş, zamanla bu iki köy arasında sınır ihtilâfı da yüz göstermiştir. Bu anlaşmazlığın halli için köye kadı getirilmiştir. Kadı hudutları mahallinde tesbit etmeye çalışırken Kavacık köyünün şahitleri göğüslerinin bir tarafına olmuş, diğer, tarafına ham bir meyve koymuşlardır. Bir bez parçasına da karınca yahut başka bir haşeret bağlayarak kavuklarının arasına sokmuşlar, ayakkabılarının içine biraz Kavacık köyü toprağı koyup şahitliğe hazırlanmışlardır. Kadı ihtilâflı arazi üzerinde şahitleri dinlemeye başlayınca bunlar :

Ellerini göğüslerindeki meyvenin birisi üzerine koyarak "işte olmuşu", sonra ham meyvenin üzerine koyarak da "işte olacağı; vebali varsa başımdaki cana, bastığım toprak Kavacık toprağıdır" diye yemin edince kadı arazinin Kavacık köyüne ait olduğuna hükmeylemiştir. Diğer taraf kadının bu hükmüne razı olmamışlar, arada çıkan münakaşa ve kavga arasında kadı ölmüş cemiyet dağılmış anlaşmazlık da böylece sona ermiştir. Kadı oraya de.nolunmuş, halâ kadı mezarı diye anılmaktadır.

Vakfiyede adı geçen şahıslar :

Vakfiye Selçuk devrine aittir. 690 H. yılında ve II. Mes'ud zamanında kaleme alınmıştır. II. Mes'ut 25 Rebi ül-evvel 680 tarihinde⁹ Konya'da hükümdar olmuş bu birinci hükümdarlığı 689 yılına kadar devam etmiştir¹⁰. Selçuk devletinin son ve Moğol mezalimi dolayısıyla acı günlerini yaşamış olan bu hükümdarın adı vakfiyeye yazılmamıştır.

Vakfiyede vâkıf Şems üd-din Ahi Ahmet ile babası Nahcivanlı Doğanşah ve şahit olarak 10 zatın adı geçmektedir.

Ahi Ahmet'in elkabı vakfiyeye uzun uzadıya yazıldığı halde babası adı yalnız Doğanşah olarak geçmiş, vazife ve mesleki yazılmamıştır. Müteveli evlâtları bir gelenek mahiyetinde olarak vâkıfın babasının Eba müslim Horasanî oğlu ve Abbasîlerin Nahcivan valisi maaz معاذ evlâdından olduğunu söylüyorlarsa da başka bilgi ve delillileri yoktur.

Erbaa ve Niksar taraflarında yapılan incelemelerde rastlanan ve vakfiye tarihine yakın yıllarda yaşamış birkaç tane Doğanşah vardır. Fakat vâkıfımızla alâka dereceleri anlaşılamiyor.

Erbaa'nın Fidi'ye yakın köylerinden Eksel köyü sıtma pınarı mevkiinde bulunan

⁸ Erbaa'nın kaza merkezi olması da bu tarihe raslamaktadır. Zira bundan evvelki ferman ve beratlarda hep Taş eli adı geçmekte idi.

⁹ Sultan Veled Divanı, matbu nüsha, s. 224.

¹⁰ Düvel-i İslâmiye, s. 217.

¹¹ Amasya Tarihi, cilt 2, s. 479.

¹² Amasya Tarihi cilt 3, s. 26-27.

bir mezar taşında şu yazılar vardır. (vesika 5) Türkçesi “rahmetli, esirgenmiş, mübarek şehit, Doğanşah —Allah rahmet eylesin— 781 yılı Zilhicce ayının ortasında (öldü)” demektedir.

Vesika : 5

Ayak taşında :

فی اواسط ماه
ذی الحجہ لسنہ
احدی ثمانین
وسبعایہ

Baş taşında :

— 1 مرحوم مغفور سعید
— 2 شهید تغانیشاه
الی رحمة الله تعالی

Erbaa'nın Eksel kûyü Sıtma pınarı mevkiindeki kabir taşı.

Mezar taşındaki tarih 781 olduğuna göre bu Doğanşah'ın daha sonra yaşamış başka bir zat olması kuvvetli ihtimallerdendir.

Amasya tarihinin anlatışına göre 720—747 H. yıllarında Niksar'da beylik yapan Sırac üd-din Doğanşah bey vardır¹¹. Sırac üd-din Doğanşah zaman zaman Niksar'ı elde etmeye çalışan Tatar ümerası ile çarpışmış ve Timurtaş oğlu Şeyh Hasanla elbirliği yaparak 741 de Amasya'yı da elde etmiştir¹³. Bu Doğanşah'ın 747 tarihinde vefat ederek Niksar'a defnolunduğu ve aslen Kemahlı olduğu zikredilmektedir¹³. Bunlardan başka bir de Turhal beyi ve meşhur Hacı Şadgeldi Paşa'nın amcası olan Şerefeddin Doğanşah vardır¹⁴.

Niksarda ve Fidi köyünde iki zaviye açan ve onların masarifine kocaman bir köy vakfedebilen Şems üd-din Ahi Ahmet'in Niksar beyi Sırac üd-din Doğanşah veya Turhal beyi Şerefüddin Doğanşah gibi ümeradan bir zatın evlâdı olması muhtemel görünmekte ise de başka bir vesika bulununcaya kadar kat'î bir şey denilemiyor.

Vâkif Şems üd-din Ahi Ahmet'in mürüvvet ve fütüvvet sahibi bilhassa XIV. asırdaki içtimaî hayatımızda ve memleket idaresinde büyük tesirleri görülen Ahilerden, aynı zamanda hayır sahibi olmakla beraber mutasavvifinden bir zat olduğu elkabından anlaşılmaktadır. Hal tercümesine dair başkaca bir malûmatımız yoktur. İyi bir tesadüf eseri olarak ele geçen ve yukarıda yazılı kitabe ile ölüm tarihi tesbit olunmuştur. Şahitler arasında meşhur Kazvinli Ömer'in oğlu olduğu yukarıda ihtimalle kaydolunan Ebulfazıl'dan başka tarihi bir şahıs tesbit edilememiştir.

¹³ Aynı eser, cilt 3, s. 28-30.

¹⁴ Aynı eser, cilt 3, s. 77.